

Лугова В. М., Єрмоленко О. А.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків

ОЦІНКА ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено дослідженню підходів до оцінки якості викладання у закладах вищої освіти. Запропоновано принципи оцінювання якості викладання. Наведено технології та методики оцінки педагогічної діяльності та якості викладання. Проаналізовано головні методи рефлексивного аналізу викладачем власної педагогічної діяльності, а саме: контрольні списки; рефлексивні щоденники занять; стенограми, відео та аудіозаписи занять; анкетування студентів; взаємовідвідування занять колегами. Досліджено технологію моніторингу якості викладання в вузі на основі зворотного зв'язку зі студентами. Розглянуто особливості контролю за якістю викладання за результатами відвідування занять викладача колегами та керівництвом (взаємовідвідування), яке також може проводитися у формі відкритого заняття. Визначено сутність та функції відкритого заняття. Розглянуто критерії аналізу відкритих занять в окремих ЗВО України.

Ключові слова: якість викладання, оцінка якості викладання, рефлексивний аналіз педагогічної діяльності, анкетування студентів, відкрите заняття.

Луговая В. Н., Ермоленко А. А.

Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця, Харьков

ОЦЕНКА КАЧЕСТВА ПРЕПОДАВАНИЯ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена исследованию подходов к оценке качества преподавания в учреждениях высшего образования. Предложены принципы оценки качества преподавания. Приведены технологии и методики оценки педагогической деятельности и качества преподавания. Проанализированы главные методы рефлексивного анализа преподавателем собственной педагогической деятельности, а именно: контрольные списки; рефлексивные дневники занятий; стенограммы, видео и аудиозаписи занятий; анкетирование студентов; взаимопосещения занятий коллегами. Исследована технология мониторинга качества преподавания в вузе на основе обратной связи со студентами. Рассмотрены особенности контроля за качеством преподавания по результатам посещения занятий преподавателя коллегами и руководством (взаимопосещение), которое также может проводиться в форме открытого занятия. Определена сущность и функции открытого занятия. Рассмотрены критерии анализа открытых занятий в отдельных УВО Украины.

Ключевые слова: качество преподавания, оценка качества преподавания, рефлексивный анализ педагогической деятельности, анкетирование студентов, открытое занятие.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Інтеграційні процеси, які відбуваються у сфері освіти сьогодні, вимагають розробки ефективної методології та порівняльних критеріїв оцінки якості професійної освіти. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема оцінки якості діяльності науково-педагогічних працівників, адже висока якість викладання у закладах вищої освіти (ЗВО) є запорукою високого рівня засвоєння знань, формування необхідних майбутньому фахівцю компетентностей.

Якість викладання, педагогічна майстерність, професіоналізм викладачів є предметом вивчення багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених серед яких О. Григораш, А. Трубілін [1]

Н. Гузій [2], І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос [3], П. Матвієнко, Н. Білик, О. Новак [4], Т. Ісаєва Є. [5] та ін. Однак, незважаючи на значну кількість робіт, оцінка якості викладання у ЗВО, як наукова та практична проблема, вимагає подальших досліджень.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Оцінка якості викладання дозволяє отримувати об'єктивну інформацію про професійний рівень професорсько-викладацького складу, встановлювати ступінь відповідності сучасних вимог до підготовки студента змісту і якості педагогічного процесу, а також встановлювати причини підвищення або зниження якості роботи викладачів. Звичайно ефективною процедура оцінки якості викладання буде лише за умови прийняття і визнання її результатів самим викладачем. Тому, необхідною і важливою умовою вдосконалення викладання є рефлексивний аналіз викладачем процесу і результатів власної педагогічної діяльності.

Для ефективної реалізації рефлексивного контролю необхідно враховувати принципи оцінювання у якості яких можна використати принципи, які пропонують вітчизняні та зарубіжні вчені щодо оцінювання діяльності персоналу підприємств. Так, А. Колот стверджує, що оцінка персоналу може повноцінно виконувати притаманні їй функції за умов побудови на принципах:

- 1) невідворотності (обов'язковості);
- 2) загальності (оцінюють кожного);
- 3) систематичності (оцінка здійснюється постійно);
- 4) всебічності (оцінці підлягають усі сторони діяльності та особистості людини);
- 5) об'єктивності (використання достатньо повної системи показників для характеристики працівника, його діяльності та поведінки; використання вірогідної інформаційної бази для розрахунку показників; охоплення достатньо тривалого періоду роботи і врахування динаміки результатів діяльності протягом цього періоду);
- 6) гласності (широкого ознайомлення персоналу з порядком і методикою проведення оцінки, доведення її результатів до всіх зацікавлених осіб);
- 7) демократизму (участі громадськості, залучення до оцінки колег і підлеглих);
- 8) результативності (обов'язкового й оперативного вжиття дієвих заходів за результатами оцінки) [6].

Е. Коротков важливе значення відводить таким принципам оцінювання, як:

- 1) науковість. В основі оцінювання завжди є методики її проведення або здійснення. А вони можуть бути різними: можна оцінювати на основі здорового глузду, багатого досвіду, але можна будувати оцінку і на використання наукових методів, математичного моделювання, там, де це можливо. У цьому разі й оцінювати повинен той, хто знає предмет оцінювання, володіє її методикою, здатний підійти до неї з об'єктивних позицій;
- 2) цільове призначення. Важливим доповненням цього принципу є також принцип цільового призначення. Оцінювання може проводитися взагалі або бути орієнтоване на деякі приблизні результати, але може мати і чітку, конкретну мету. Можна оцінювати, скажімо, з метою стимулювання діяльності, групування працівників, нормування роботи, розподіл фінансових коштів тощо. Метою оцінювання може бути і пошук шляхів розвитку, установлення закономірностей, контроль тенденцій;
- 3) різноманітність, повнота і системність. Дуже часто підлягають оцінюванню тільки ті характеристики, які відомі, доступні, зрозумілі, вимірювані. У результаті такого підходу виходить деформована оцінка, яка не дає повної картини події або ситуації, явища або проблеми. Під час проведення оцінювання дуже важливо враховувати зв'язок характеристик, прагнути до їх повноти, бачити різноманітність і достатність;
- 4) критеріальна визначеність. Можна оцінювати грубо, приблизно, попередньо, але не буває оцінювання без критерію. Критерій оцінювання – це точка відліку, шкала вимірів, це констатація специфіки характеристики, що підлягає оцінюванню. Чим точніше встановлено

критерій, тим об'єктивніше і значніше оцінка. Під час проведення оцінки неприпустимо довільна зміна критерію;

5) кількісна визначеність. Оцінювати можна в параметрах констатації якості, опису особливостей, але оцінка може проводитися в кількісних показниках, які дають точну інформацію і дають змогу ефективніше оперувати оцінками: порівнювати, синтезувати, вловлювати зміни. У дослідженнях систем управління необхідно, по можливості, прагнути до кількісних оцінок. Але при цьому не можна заперечувати, що в певних обставинах евристичні оцінки можуть бути багатшими і кориснішими. Кількісні вимірювання нерідко збіднюють ситуацію;

б) поєднання оцінки стану змін. Найчастіше оцінка є фіксацією стану тієї чи іншої характеристики, фотографією зупинки миті, констатацією ступеня прояву характеристики. Але в дослідженні найбільш багатою інформацією володіють оцінки динаміки, здатні показати тенденції змін, що дають можливість передбачати наслідки. В кінцевому підсумку необхідне поєднання того й іншого;

7) незалежність. Адже оцінка – це не просто встановлення і вимірювання тих чи інших характеристик, це, крім іншого, і діяльність дослідника або групи дослідників, робота експертів, математиків, програмістів. Принцип незалежності полягає в тому, що оцінка має бути відокремлена, наскільки це можливо, від особистісних відносин, службовій залежності, амбіцій і самолюбства. Вона має бути захищена від впливу зацікавлених осіб, доброзичливців або недоброзичливців. Це досягається як за допомогою методики оцінювання, так і відповідною організацією її проведення [7].

Розглянемо більш детально технології та методики, які пропонують застосовувати вчені для оцінки педагогічної діяльності та якості викладання.

Т. Сverdлова, виділяє п'ять головних методів рефлексивного аналізу викладачем японської мови власної педагогічної діяльності і виокремлення її позитивних і проблемних моментів, які в повному обсязі можливо застосувати для викладача будь-яких навчальних дисциплін [8]:

- контрольні списки;
- рефлексивні щоденники занять;
- стенограми, відео та аудіозаписи занять;
- анкетування студентів;
- взаємовідвідування занять колегами.

Незважаючи на певні переваги, методи контрольних списків та рефлексивних щоденників занять все ж більше орієнтовані на свідомого викладача з адекватною самооцінкою, який прагне покращити якість викладання власної дисципліни. Регулярне застосування даних методів дозволить віднайти у власній педагогічній діяльності позитивні і негативні моменти, що повторюються, а отже зрозуміти тенденції і особливості власного стилю викладання і внести до нього необхідні корективи.

Головною перевагою стенограм, відео та аудіозаписів занять є надання можливості викладачу побачити збоку свою діяльність під час занять і об'єктивно її оцінити. Однак, як зазначає сама Т. Сverdлова [8], даний метод має значно більше недоліків. По-перше, проведення відео- чи аудіозапису заняття потребує відповідних технічних засобів та навичок роботи з ними. По-друге, ситуація запису або зйомки відрізняється від звичайного заняття, тому викладач і студенти можуть відчувати певну напругу. По-третє, якщо заняття передбачає вправи, пов'язані з рухом, відео або аудіозапис може бути ускладненим. Стенограма заняття вимагає значного часу.

Огляд наукових джерел показав, що найбільш часто якість викладання пропонують оцінювати за допомогою анкетування студентів. Так В. Ласков, Ю.Алексєєнко, О.Третьякова, О.Логачова пропонують наступні показники оцінки рівня задоволеності студентів освітнім процесом на кафедрі: 1) задоволеність якістю лекцій, включаючи їх

наочність, доступність і зрозумілість викладу, повноту та актуальність пропонованого матеріалу, рівень дотримання етики лекторами; 2) задоволеність практичними заняттями, рівнем дотримання етики викладачами на практичних заняттях; 3) задоволеність тестовими завданнями і ситуаційними завданнями; 4) доступність літератури і електронних посібників з предмету; 5) задоволеність організацією індивідуальної роботи зі студентами та самостійною роботою студентів. [9]

Н. Полянська [10] також робить акцент на важливості підвищення рівня викладання за допомогою проведення зворотного зв'язку між студентами і викладачами. Вона зазначає, що анкетування дозволяє визначити позитивні та негативні сторони педагогічної роботи у ВНЗ, а також вжити заходів щодо вдосконалення викладацької діяльності та пропонує методіку комплексної оцінки професійної діяльності викладача, яка здійснюється за наступними напрямками: 1) викладач очима студентів; 2) навчальний (освітній) процес очима студентів. Автор статті пропонує наступний перелік характеристик, за якими з'ясовують думку студентів про викладачів (табл. 1).

Таблиця 1 – Критерії та показники оцінки роботи викладача за Н.Полянською [10]

Критерій оцінки	Характеристика
Професійна компетентність	володіння необхідними знаннями з предмету, що викладається; глибина знання предмета
Педагогічна кваліфікація (майстерність педагога)	прагнення викликати у студентів активний інтерес до предмету; рівень зацікавленості студентів; доступність викладу матеріалу; чіткість і ясність викладу матеріалу; грамотність мови; чіткість дикції; комунікабельність (контакт з аудиторією); облік реакції аудиторії; вміння зняти напругу і втому аудиторії
Особистісні якості (освіченість, вихованість, загальнокультурний рівень, характер)	сумлінне ставлення до роботи; вимогливість; доброзичливість; тактовність; зовнішній вигляд; повага до студентів; вміння вислухати і зрозуміти студента; об'єктивність в оцінці знань студентів; широта ерудиції; рівність характеру; пунктуальність; чесність; наявність почуття гумору

Велике значення відіграє наявність у студентів бажання продовжити роботу з даними викладачем.

М. Ю. Чандра також пропонує технологію моніторингу якості викладання в вузі на основі зворотного зв'язку зі студентами. Основним об'єктом, якість якого має оцінюватись, є викладання кожної окремої дисципліни з тієї чи іншої основної освітньої програми, а точніше – передбачувані проблемні області в процесі їх викладання. При цьому автор наголошує на важливості розділення оцінки процесу викладання і оцінки особистості викладача, тобто ставлення студента до викладача. Оцінка процесу викладання – це перш за все оцінка якості роботи викладача [11]

М. Гузаіров, І. Герасимова, Л. Уразбахтіна [12] зазначають, що аналіз процесу формування якості освітніх послуг є досить складним завданням, яке складається з безлічі приватних завдань. Одним з найважливіших елементів, що впливають на якість надаваних

освітніх послуг, є якість викладання тієї чи іншої дисципліни. При цьому якість викладання автори розглядають як складну систему, утворену з наступних системоутворюючих чинників:

- рівень педагогічного досвіду;
- рівень лекторської майстерності;
- рівень викладача як методиста;
- рівень викладача як дослідника;
- рівень практичних умінь.

Є. Матвіїшин та І. Матвіїшина [13] показниками якості викладання визначають складові якості викладання дисципліни та складові професійної майстерності викладача. Складові якості викладання дисципліни це: відповідність змісту поданого матеріалу задекларованій меті; чіткість і зрозумілість подання матеріалу; ефективність лекційних занять; ефективність практичних (семінарських) занять; забезпеченість літературою та методичними матеріалами; уміння викликати інтерес до дисципліни. Складові професійної майстерності викладача це: уміння створити під час занять сприятливу ділову атмосферу; самодисципліна викладача; культура мовлення та спілкування зі студентами; вимогливість до студентів; об'єктивність оцінювання знань студентів; уміння прищепити студентам навички самостійної роботи.

С. Чернова та М. Алієва, розглядаючи напрямки і критерії оцінки якості викладання професорсько-викладацьким складом вищої школи, пропонують під час контролю всіх видів занять звертати увагу на:

- відповідність змісту заняття (теми і питань, які її розкривають) навчально-методичному комплексу дисципліни;
- наявність у викладача плану заняття;
- різноманітність видів навчальної діяльності студентів;
- форми роботи зі студентами (фронтальна / групова / індивідуальна робота);
- правильність підбору викладачем матеріалу для заняття, науковість його викладу;
- зв'язок теорії з практикою (розкриття практичної значущості знань, навички застосування знань на практиці);
- використання викладачем власних розробок за курсом;
- внутріпредметні і міжпредметні зв'язки;
- звернення до різних джерел інформації (зі списку основної та додаткової літератури), в тому числі до періодичних видань, які є в бібліотеці;
- застосування технічних засобів навчання, інноваційних навчальних та контролюючих технологій в ході заняття;
- використання наочних посібників, дидактичного матеріалу;
- відповідність методів змісту заняття, рівню підготовки студентів, ефективність застосовуваних методів і прийомів;
- використання інноваційних методів навчання;
- активізація студентів на занятті, диференційований підхід у роботі з ними;
- організація та контроль самостійної роботи студентів (тема заняття, вказівка літератури та ін.);
- контроль знань студентів;
- підведення підсумків заняття;
- досягнення поставлених цілей;
- дисципліна і увага аудиторії в ході заняття (концентрація і переключення уваги, характер питань, що задаються викладачеві і т.п.) [14].

В той же час автори наголошують, що крім загальних питань, характерних для всіх видів занять, при оцінці занять необхідно враховувати спеціальні критерії оцінки лекційних, практичних і лабораторних занять. Так, критеріями оцінки якості лекції є її зміст, методика

читання, керівництво роботою студентів, лекторські дані, результативність лекції. А оцінка якості проведення практичного, семінарського і лабораторного заняття передбачає аналіз таких аспектів, як зміст заняття, методика проведення, організація заняття, керівництво роботою студентів в ході заняття, педагогічні дані викладача, результативність заняття [14].

Ефективним методом контролю за якістю викладання є відвідування занять викладача колегами та керівництвом (взаємовідвідування), яке також може проводитися у формі відкритого заняття.

Метою проведення відкритих занять є оцінювання рівня професійної компетенції та педагогічної майстерності викладача, поширення передового досвіду використання новітніх технологій навчання з розробкою рекомендацій із подальшого удосконалення викладацької майстерності [15]

Відкрите заняття виконує такі функції [16]:

інформаційну – з одного боку, виявляється інформація щодо рівня професійної компетенції та педагогічної майстерності викладача, з іншого – щодо рівня підготовленості студентів групи;

діагностуючу – виявляються провідні методи і прийоми, що застосовуються викладачем, їх відповідність цілям заняття, урахуванням специфіки аудиторії; встановлюються причини певних прогалин у знаннях студентів;

мотивуючу – стимулює подальше вдосконалення професіоналізму викладача та навчальної діяльності студентів;

прогнозуючу – дозволяє поширювати передовий досвід, окреслювати шляхи зростання педагогічної майстерності викладача.

Важливу роль у проведенні відкритих занять займає їх обговорення, яке проводиться на засіданнях кафедри з аналізом рівня заняття, помічених недоліків за певними критеріями. Як зазначає С. Еш [15], під час обговорення основна увага має приділятися таким критеріям:

професійній компетентності викладача, що визначається як володіння необхідними знаннями з дисципліни, їх глибина, наукова точність формулювань, системність і послідовність викладення матеріалу, його доступність для сприйняття студентами;

науковий і методичний рівень: враховують використання останніх досягнень науки і техніки у відповідній галузі чи сфері знань, орієнтування студентів на необхідність використання навчальних матеріалів дисципліни в їх подальшій професійній діяльності;

використання новітніх методів і технологій навчання, засобів наочності, що передбачає застосування активних методів навчання (елементів діалогу, мозкового штурму, дискусії, моделювання ситуацій, тестів, постановки проблеми, тренінгу творчості тощо, роздавального матеріалу, який не просто лежить на столі, а ним студенти користуються і проявляють до нього інтерес

Крім основних критеріїв оцінювання відкритого заняття велике значення має оцінка особистості викладача:

володіння собою,

культура мови викладача;

високі моральні якості,

особистий приклад і авторитет;

зовнішній вигляд,

манера поведінки, яка визначається педагогічним тактом, вимогливістю, справедливістю, об'єктивністю, доброзичливістю тощо.

У ЗВО України відкриті заняття є поширеною формою контролю якості викладання, про що свідчить наявність затверджених положень про проведення та оцінювання відкритих занять [16-20].

Розглянемо декілька методик оцінювання якості проведення занять у вітчизняних ЗВО.

Контроль за якістю освітньої діяльності та вищої освіти в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини передбачає систематичне проведення науково-педагогічними працівниками відкритих навчальних занять [18]. Аналіз відкритих занять проводять у такій послідовності (табл. 2)

Таблиця 2 – Критерії аналізу відкритих занять в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини [18]

Аналіз відкритого лекційного заняття	Аналіз семінарського або практичного заняття
відповідність лекції робочій навчальній програмі	відповідність теми заняття робочій навчальній програмі; зв'язок із лекційним курсом
уміння викладача донести до студентів тему та мету лекції, забезпечити мотивацію пізнавальної діяльності шляхом презентації проблемних питань лекції; зв'язок матеріалу з майбутньою професійною діяльністю здобувачів вищої освіти	презентація викладачем теми, мети і завдань заняття.
план лекції; його структура, часовий параметр кожного питання. Наявність у викладача лекційної документації (плану, тез, тексту лекції)	мотивація навчальної діяльності студентів
якість змісту лекції: змістовно, науково; занадто складно, занадто популярно, ненауково; теоретичний матеріал поєднується з конкретними прикладами, переважає емпіричний матеріал	навчально-методична забезпеченість заняття (наявність плану заняття, літератури, методичних рекомендацій, вказівок та ін.)
здатність викладача забезпечити механізм зворотного зв'язку з аудиторією. Контроль рівня сприйняття, а також регулювання процесу осмислення матеріалу лекції	науково-теоретичний рівень заняття
повторення важливих теоретичних положень протягом лекції, їх запис студентами, з'ясування важливих питань для запам'ятовування та систематизації	застосування інноваційних технологій навчання на занятті
завершення кожного питання лекції підсумком і мотивованим переходом до наступного	якість підготовки студентів до заняття
застосування методів активного слухання, зокрема: акцентуації, варіювання голосу, логічні наголоси, паузи перед повідомленням важливих наукових положень, апелювання до уваги, надання випереджальних завдань до наступного фрагмента лекційного матеріалу тощо	методи контролю навчальних досягнень студентів
емоційність викладу. Здатність лектора чітко, лаконічно, образно, розмірено викладати матеріал	використання наочності та сучасних технічних засобів навчання
створення проблемних ситуацій	ступінь активності студентів на занятті
цілеспрямоване управління пізнавальною діяльністю студентів, що передбачає керівництво конспектуванням, відтворення причинно-наслідкових зв'язків у матеріалі, створення узагальнювальних схем, таблиць, рисунків	стимулювання їхньої навчальної активності

Продовження табл. 2.

Аналіз відкритого лекційного заняття	Аналіз семінарського або практичного заняття
використання наочності, інформаційно-комунікаційних технологій та інших сучасних засобів навчання	урізноманітнення форм організації навчальної діяльності студентів на занятті (індивідуальна, парна, групова, фронтальна)
підведення підсумків лекції, узагальнення разом зі студентами основних аспектів матеріалу	характер і обсяг самостійної роботи студентів
висновки та пропозиції	

Характеристика показників, що враховуються під час аналізу відкритого заняття, наводиться також у методичних вказівках Сумського національного аграрного університету [17]. Такими показниками є:

- 1) відповідність матеріалу навчальній програмі, повнота виконання навчальної програми;
- 2) проведення мотивації навчальної діяльності: доведення до студентів теми заняття, плану, доказ необхідності знань з теми для майбутньої практичної діяльності тощо;
- 3) реалізація цілей заняття (навчальних, виховних тощо) та дидактичної мети;
- 4) рівень викладання дисципліни викладачем: зміст лекції; специфіка викладання лекції; проведення семінарських занять; практичних (лабораторних) занять.
- 5) методичний рівень викладача;
- 6) педагогічна майстерність викладача;
- 7) дотримання принципів навчання: принципу свідомості й активності студентів; принципу активізації пізнавальної діяльності студентів; принципу науковості; принципу систематичності й послідовності; принципу наочності; принципу емоційності навчання;
- 8) наявність у лектора елементів навчально-методичного комплексу дисципліни (робочої навчальної програми, конспекту лекцій чи авторського підручника, методичних матеріалів, журналу викладача).

Положенням про проведення та оцінювання відкритих занять у Донецькому державному університеті управління передбачено такі критерії оцінювання якості відкритих занять (табл. 3).

Таблиця 3 – Критерії оцінювання якості відкритих занять у Донецькому державному університеті управління [16]

Критерії оцінювання якості лекції	
Зміст лекції	Науковість, доказовість і аргументованість. Інформативність (відповідність сучасному рівню розвитку науки). Висвітлення історії питання та різних концепцій. Використання прикладів, фактів з практики

Продовження табл. 3.

Критерії оцінювання якості лекції	
Методика читання лекцій	Дотримання зовнішнього й внутрішнього регламенту занять (початок, кінець, розділи лекції). Чітка структура лекції й логіка викладання. Доступність роз'яснення нових термінів і понять. Формулювання тез і висновків. Використання прийомів закріплення: повторення, підведення підсумків наприкінці лекції
Керівництво роботою студентів	Акцентований виклад матеріалу лекції (виділення темпом, голосом, інтонацією, повторенням найбільш важливої інформації). Надання пауз для запису, конспектування; завдання лектора – надати можливість студентам для осмисленого конспектування. Організація зорового сприйняття матеріалу (запису на дошці, демонстрація ілюстративного матеріалу, використання інформаційних технологій). Використання прийомів підтримки уваги (риторичні питання, жарти, ораторські прийоми). Дозвіл ставити питання (коли та у якій формі).
	Перегляд конспектів (під час лекції або на семінарських і практичних заняттях). Контроль засвоєння змісту матеріалу. Активізація мислення шляхом висунення проблемних питань і розв'язку протиріч у ході лекції. Підтримання дисципліни на лекції
Лекторські дані	Культура мовлення (дотримання норм наголосу, вимови, стиль викладу, адекватність матеріалу). Дикторська майстерність (виразність, чіткість артикуляції, чутність на останніх партах). Експресивність мови (емоційність, інтонаційне багатство, захопленість предметом). Ораторське мистецтво (головний індикатор - формування інтересу в аудиторії). Педагогічний такт (ставлення до студентів з повагою, неприпустимість образ, визнання своїх можливих помилок). Уміння встановити контакт
Результативність лекції	Інформаційна цінність. Виховний аспект. Досягнення дидактичних цілей
Критерії оцінювання якості практичного (семінарського) заняття	
Цілеспрямованість	постановка проблеми, зв'язок теорії з практикою, використання матеріалу в майбутній професійній діяльності
Планування	виокремлення головних питань, наявність нових видань
Організація семінару	вміння викликати та підтримати дискусію, конструктивний аналіз усіх відповідей та виступів, обговорення проблем
Стиль проведення семінару	жвавий, з постановкою актуальних питань, викликаних дискусією, або млявий, що не стимулює думку, не викликає інтерес
Відносини «викладач – студенти»	поважні, у міру вимогливі, байдужі, напружені та ін
Керівництво групою	швидкий контакт зі студентами, впевнена поведінка в групі, розумна й рівна взаємодія зі студентами або, навпаки, підвищений тон, робота винятково з лідерами, байдуже ставлення до студентів.
Зауваження викладача	кваліфіковані, узагальнюючі чи без зауважень
Студенти ведуть записи на семінарах	регулярно, рідко, не ведуть

ВИСНОВКИ. Проведений аналіз науково-педагогічної літератури та вивчення досвіду управління якістю освітнього процесу у закладах вищої освіти дозволяють констатувати, що вирішення проблеми забезпечення відповідної сучасним вимогам якості вищої освіти нерозривно пов'язане з наявністю чіткого і ясного механізму оцінки якості діяльності професорсько-викладацького складу. У зв'язку з цим подальші дослідження авторів будуть спрямовані на розроблення методики комплексного оцінювання якості викладання у ЗВО, шляхом анкетування студентів, колег та завідувача кафедри. Система комплексної оцінки якості викладання у ЗВО, крім впевненості у кваліфікації і компетентності НПП, дасть змогу визначити слабкі місця в організації навчального процесу, сприятиме підвищенню якості викладацьких послуг та поліпшенню роботи закладу вищої освіти в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Григораш О. В. Комплексная оценка качества подготовки студентов и эффективности деятельности кафедры : монография / О. В. Григораш, А. И. Трубилин. – Краснодар: КубГАУ, 2017. – 185 с.
2. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи : монографія / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – 432 с.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
4. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно зорієнтованої освіти: модульний посібник / автори-упорядники: П. І. Матвієнко, Н. І. Білик, О. О. Новак. – Полтава : ПОППО, 2006. – 292 с.
5. Исаева Т. Е. Компетенции студентов и преподавателей высшей школы: способы формирования и оценивания : Монография / Т. Е. Исаева. – Ростов н/Д : Ростовский гос. ун-т путей сообщения, 2010. – 152 с.
6. Колот А. М. Мотивація персоналу : підручник / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2005. – 337 с.
7. Коротков Э. М. Исследование систем управления : учебник [Электронный ресурс] / Э. М. Коротков. – М. : Издательско-консалтинговая компания “ДеКа”, 2000. – Режим доступа : www.bibliotekar.ru/sistema-upravleniya/index.htm
8. Свєрдлова Т. Г. Рефлексивний аналіз процесу викладання японської мови як засіб підвищення його ефективності / Т. Г. Свєрдлова // Іноземні мови. – 2013. – № 1. – С. 56–61.
9. Ласков В. Б. Обратная связь в образовательном процессе: мнение студентов о качестве преподавания / В. Б. Ласков, Ю. В. Алексеенко, Е. Е. Третьякова, Е. А. Логачева // SCIENCES OF EUROPE. – Прага : Global Science Center LP, 2016. – 10-2 (10). – С. 33–37.
10. Полянская Н. М. Использование обратной связи для комплексной оценки профессиональной деятельности преподавателя вуза / Н. М. Полянская // Педагогический опыт: теория, методика, практика : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 8 окт. 2014 г.) / редкол.: О. Н. Широков [и др.]. – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2014. – С. 117–118.
11. Чандра М. Ю. Технология мониторинга качества преподавания в вузе / М. Ю. Чандра // Дискуссия. – 2014. – № 4 (45). – С. 139–144.
12. Гузаиров М. Б. Системный подход к анализу качества преподавания на основе экспертных оценок / М. Б. Гузаиров, И. Б. Герасимова, Л. Р. Уразбахтина. // Вестник УГАТУ, Управление в социальных и экономических системах. – 2009. – Т. 12, № 1 (30). – С. 91–95.
13. Матвіїшин Є. Г. Методика аналізу якості роботи викладача як елемент модернізації системи підготовки публічних службовців / Є. Г. Матвіїшин, І. Л. Матвіїшина // Електронне наукове фахове видання «Науковий вісник «Демократичне врядування». – Львів :

Видавництво Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 2008. – Вип. 2. – Режим доступу : http://lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik2/fail/Matviyishyn.pdf

14. Чернова С. А. Проблемы и опыт оценки качества преподавания в высшей школе как фактор повышения конкурентоспособности вуза / С. А. Чернова, М. Ю. Алиева // Вестник дагестанского научного центра РАО – Махачкала : Институт национальных проблем в образовании РАО. – 2012. – № 3. – С. 79–86.

15. Еш С. М. Відкриті заняття у вищих навчальних закладах як форма контролю процесу навчання / С. М. Еш // Вища школа. – 2012. – № 3. – С. 84–91.

16. Положення про проведення та оцінювання відкритих занять у Донецькому державному університеті управління / уклад. В. І. Токарева, О. В. Петренко, Л. С. Ключова. – Маріуполь : ДонДУУ, 2017. – 12 с.

17. Положення про відкриті заняття. Затверджено вченою радою СНАУ протокол № 4 від 27.12. 2013 р. – Суми : Сумський національний аграрний університет, 2013. – Режим доступу: http://www.sau.sumy.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3839:2014-05-14-07-48-45&catid=274

18. Положення про відкриті навчальні заняття в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини від 27.07.2017. – Умань, 2017 – Режим доступу:

https://udpu.org.ua/files/news/2017/07/05/files/polozhennya_pro_vidkryti_navchalni_zanyattya.pdf

19. Положення про організацію та проведення відкритих навчальних занять в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича від 09.02.2015 р. – Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2015. – Режим доступу : <http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/scienc/02%20osvitniad/02>

20. Положення про проведення відкритих занять в Національному університеті водного господарства та природокористування від 29.04.2016 р. – Чернівці : Національний університет водного господарства та природокористування, 2015. – Режим доступу : <http://nuwm.edu.ua/strukturni-pidrozdili/vyo/dokumenty>

Luhova V., Yermolenko O.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (Kharkiv, Ukraine)

ASSESSMENT QUALITY OF TEACHING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

An article on the study of approaches to assessing the quality of teaching in higher education institutions is devoted. Principles for assessing the quality of teaching are proposed. The technologies and methods for assessing pedagogical activity and the quality of teaching are presented. The main methods of reflexive analysis by the teacher of his own pedagogical activity have been analyzed. It is: checklists; reflexive diaries of lessons; transcripts, video and audio recordings of classes; questionnaire for students; mutual visits of colleagues. The technology of monitoring the quality of teaching in the university on the basis of feedback from students Investigated. The peculiarities of control over the quality of teaching, based on the results of visiting colleagues and managers (mutual visits), which can also be conducted in the form of an open class, are considered. The essence and functions of an open lesson are defined. The criteria for the analysis of open classes in some higher education institutions of Ukraine are considered.

Key words: quality of teaching, assessment of teaching quality, reflexive analysis of pedagogical activity, student questionnaires, open lessons.

REFERENCES

1. Grigorash O. V., Trubilin A. I. (2017), Kompleksnaya otsenka kachestva podgotovki studentov i effektivnosti deyatel'nosti kafedry, Krasnodar, KubGAU [in Russian].
2. Huzij N. V. (ed.) (2015), Pedahohichna tvorchist', majsternist', profesionalizm u systemi pidhotovky osvitiyans'kykh kadriv: zdobutky, poshuky, perspektyvy, Kyiv, Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
3. Ziaziun I. A. (ed.), Kramuschenko L. V., Kryvonos I. F. (2004), Pedahohichna majsternist', Kyiv, Vyscha shkola [in Ukrainian].
4. Matviienko P. I., Bilyk N. I., Novak O. O. (2006), Udoskonalennia pedahohichnoi majsternosti v umovakh osobystisno zoriientovanoi osvity, Poltava, POIPPO [in Ukrainian].
5. Isaeva T. Ye. (2010), Kompetentsii studentov i prepodavateley vysshey shkoly: sposoby formirovaniya i otsenivaniya, Rostov n/D, Rostovskiy gos. un-t putey soobshcheniya [in Russian].
6. Kolot A. M. (2005), Motyvatsiia personalu, Kyiv, KNEU [in Ukrainian].
7. Korotkov E. M. (2000) Issledovanie sistem upravleniya, Moscow, Izdatelsko-konsaltingovaya kompaniya "DeKa" [in Russian].
8. Sverdlova T. H. (2013) «Refleksyvnij analiz protsesu vykladannia iapons'koi movy iak zasib pidvyschennia joho efektyvnosti», Inozemni movy, No1, pp. 56–61.
9. Laskov V. B., Alekseenko Yu. V., Tretyakova Ye. Ye, Logacheva Ye. A. (2016) «Obratnaya svyaz v obrazovatel'nom protsesse: mnenie studentov o kachestve prepodavaniya» SCIENCES OF EUROPE, No10-2 (10), pp. 33-37 [in Russian].
10. Polyanskaya N. M. (2014) «Ispolzovanie obratnoy svyazi dlya kompleksnoy otsenki professional'noy deyatel'nosti prepodavatelya vuza», Pedagogicheskij opyt: teoriya, metodika, praktika (Cheboksary, Okt 8, 2014) (ed. Shirokov O. N.), Cheboksary: TsNS «Interaktiv plus», pp. 117-118 [in Russian].
11. Chandra M. Yu. (2014), «Tekhnologiya monitoringa kachestva prepodavaniya v vuze», Diskussiya, No 4 (45), pp. 139-144 [in Russian].
12. Guzairov M. B., Gerasimova I. B., Urazbakhtina L. R. (2009), «Sistemnyy podkhod k analizu kachestva prepodavaniya na osnove ekspertnykh otsenok» Vestnik UGATU, Upravlenie v sotsialnykh i ekonomicheskikh sistemakh. vol. 12, No 1 (30). pp. 91-95 [in Russian].
13. Matviishyn Ye. H., Matviishyna I. L. (2008) «Metodyka analizu iakosti roboty vykladacha iak element modernizatsii systemy pidhotovky publichnykh sluzhbovtiv», Naukovyj visnyk «Demokratychno vriaduvannia» (electronic journal), No. 2, Available at: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik2/fail/Matviyishyn.pdf. [in Ukrainian].
14. Chernova S. A., Alieva M. Yu. (2012), «Problemy i opyt otsenki kachestva prepodavaniya v vysshey shkole kak faktor povysheniya konkurentosposobnosti vuza» Vestnik dagestanskogo nauchnogo tsentra RAO, No 3. pp. 79-86 [in Russian].
15. Esh S. M. (2012), «Vidkryti zaniattia u vyschykh navchal'nykh zakladakh iak forma kontroliu protsesu navchannia» Vyscha shkola, No 3. pp. 84-91 [in Ukrainian].
16. Tokareva V. I., Petrenko O. V., Kliuchova L. S. (2017), Polozhennia pro provedennia ta otsiniuvannia vidkrytykh zaniat' u Donets'komu derzhavnomu universyteti upravlinnia, Mariupol', DonDUU [in Ukrainian].
17. Sums'kyj natsional'nyj ahrarnyj universytet (2013), Polozhennia pro vidkryti zaniattia. Sumy, Sums'kyj natsional'nyj ahrarnyj universytet, Available at: www.sau.sumy.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3839:2014-05-14-07-48-45&catid=274 [in Ukrainian].
18. Umans'kyj derzhavnyj pedahohichnyj universytet imeni Pavla Tychyny (2017) Polozhennia pro vidkryti navchal'ni zaniattia v Umans'komu derzhavnomu pedahohichnomu universyteti imeni Pavla Tychyny, Uman', Available at: https://udpu.org.ua/files/news/2017/07/05/files/polozhennya_pro_vidkryti_navchalni_zanyattya.pdf [in Ukrainian].

19. Chernivets'kyj natsional'nyj universyt imeni Yurii Fed'kovycha (2015), Polozhennia pro orhanizatsiiu ta provedennia vidkrytykh navchal'nykh zaniat' v Chernivets'komu natsional'nomu universyteti imeni Yurii Fed'kovycha, Chernivtsi, Chernivets'kyj natsional'nyj universyt imeni Yurii Fed'kovycha, Available at: <http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/scienc/02%20osvitniad/02> [in Ukrainian].

20. Natsional'nyj universytet vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia, (2016), Polozhennia pro provedennia vidkrytykh zaniat' v Natsional'nomu universyteti vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia, Chernivtsi, Natsional'nyj universytet vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia, Available at: <http://nuwm.edu.ua/strukturni-pidrozdili/vyo/dokumenti> [in Ukrainian].

Лугова Вікторія Миколаївна,

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та соціальних наук,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
вул. Новий побут, 2, кв. 22, м. Харків,
Харківська обл., Україна, 61067
Тел. +38(066) 36-22-223.
E-mail: Viktoria.Luhova@m.hneu.edu.ua

Luhova Viktoriia Mykolaivna,

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Economics and social sciences Department,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Vul. Novyi pobut 2/22. Kharkiv, Kharkiv region., Ukraine, 61067.
Tel.+38(066) 36-22-223.
E-mail: Viktoria.Luhova@m.hneu.edu.ua

Єрмоленко Олексій Анатолійович,

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та соціальних наук,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
вул. Родникова, 9а, кв. 33, м. Харків,
Харківська обл., Україна, 61183
Тел. +38(050) 658-33-51.
E-mail: Oleksii.Yermolenko@m.hneu.edu.ua

Yermolenko Oleksii Anatoliyovych,

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Economics and social sciences Department,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Vul. Rodnikova 9a/33. Kharkiv, Kharkiv region., Ukraine, 61183.
Tel.+38(066) 658-33-51.
E-mail: Oleksii.Yermolenko@m.hneu.edu.ua

Стаття надійшла 24.05.2018

УДК 378.054.42.03

Ачкасова С. А.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРИ УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано актуальні питання запровадження інтернаціоналізації при управлінні закладом вищої освіти. Визначено, що однією з форм інтернаціоналізації освіти є інтернаціоналізація навчальних програм. Визначено, що інтернаціоналізована освітня програма повинна мати міжнародний або глобальний зміст, учбові програми, що навчають міжнародно-визнаним професійним кваліфікаціям, використовувати механізми спільного або подвійного диплому у співпраці з іншим міжнародним університетом, бути спрямованою на крос-культурні питання комунікації та навчання міжкультурним навичкам. Обґрунтовано, що інтернаціоналізація навчального плану повинна проводитись з урахуванням трьох компонентів: міжнародного досвіду, мовних навичок та міжкультурного розуміння, що надасть можливість сформувати такі компетентності: здатність глобального мислення, розуміння професійних компетенцій у глобальній перспективі; оцінка складних і взаємодіючих між собою факторів, які сприяють міжкультурним відносинам, здатність застосовувати міжнародні стандарти і практику в рамках дисципліни або професійної області.

Ключові слова: інтернаціоналізація навчальних програм, інтернаціоналізація навчального плану, компетентності, управління закладом вищої освіти.

Ачкасова С. А.

Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця, Харьков

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ВВЕДЕНИЕ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ПРИ УПРАВЛЕНИИ УЧРЕЖДЕНИЕМ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье обосновано актуальные вопросы внедрения интернационализации при управлении учреждением высшего образования. Определено, что одной из форм интернационализации образования является интернационализация учебных программ. Определено, что интернационализирована образовательная программа должна иметь международный или глобальный смысл, учебные программы, обучающие международно-признанным профессиональным квалификациям, использовать механизмы совместного или двойного диплома в сотрудничестве с другим международным университетом, быть направленной на кросс-культурные вопросы коммуникации и обучения междукультурным навыкам. Обосновано, что интернационализация учебного плана должна проводиться с учетом трех компонентов: международный опыт, языковых навыков и междукультурного понимания, что позволит сформировать такие компетентности: способность глобального мышления, понимания профессиональных компетенций в глобальной перспективе; оценка сложных и взаимодействующих между собой факторов, способствующих междукультурным отношениям, способность применять международные стандарты и практику в рамках дисциплины или профессиональной области.

Ключевые слова: интернационализация учебных программ, интернационализация учебного плана, компетентности, управления учреждением высшего образования.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. В сучасних умовах розвитку вищої освіти особливої актуальності набувають питання формування теоретично-методичних та практичних аспектів впливу інтернаціоналізації вищої освіти на вітчизняні освітні програми, навчальні